

## MARRANOLAR VE DİNİ İNANÇLARI

Mahmut SALİHOĞLU (\*)

### Özet

15. yüzyılda İspanya'da Katolik hakimiyeti yeniden tesis edilince, İspanya'nın Müslüman ve Yahudi sakinleri Katolikliği kabul etmek veya göç etmek arasında tercih yapmak zorunda bırakılmıştır. İspanya Yahudilerinin bir kısmı samimi olarak Katolikliği kabul ederken bir kısmı vaftiz olmayı, karşılaştıkları sorunlara geçici bir çözüm olarak görmüşlerdir. Katolikliğe geçtiği halde, Yahudi inanç ve pratiklerini devam ettirenler, biraz da aşağılayıcı bir tavrıyla, Marrano olarak isimlendirilmiştir.

İspanya'da engizisyonun kurulması ile Marranolar ciddi bir kovuşturma ile karşı karşıya kalmışlardır. 1492'de Yahudilerin İspanya'dan sürülmesi ile Yahudilik ile bağları kesilen Marranolar, zamanla Katolik kültürün içinde asimile olmuşlardır. Bu makale Marranoların ortaya çıkışını, tarihi gelişimini ve temel inançlarını incelemeyi hedeflemektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Marrano, Yahudi, Katolik Kilise, İspanya, Engizisyon

### *Marranos and their Religious Beliefs*

#### **Abstract**

When Catholic rule was re-established in Spain in 15th century, Muslims and Jews of Spain were forced to make a choice between to embrace Catholic faith or to leave the country. Some of the Jews of Spain sincerely converted to Catholicism while the others considered the conversion as a temporary solution for difficulties they were facing and pretended to be Catholics. Those who maintained Jewish beliefs and practices clandestinely, despite their formal conversion to Christianity, were called Marranos.

With the inauguration of the Spanish Inquisition, Marranos faced a serious prosecution. After the expulsion of Jews from Spain in 1492, a new phase of assimilation started for Marranos. This article aims to study emergence, historical development and basic beliefs of Marranos.

**Key Words:** Marrano, Jew, Catholic Church, Spain, Inquisition

\*) Yrd. Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi A.B.D. Öğretim Üyesi. (e-posta: salihoglu@comu.edu.tr)

## Giriş

Marrano, 14. ve 15. yüzyıllarda İspanya ve Portekiz’de hakim Katolik çoğunluğun, çeşitli baskılar uygulayarak Yahudileri Katolikleştirme politikasının sonucu olarak ortaya çıkmış, toplumsal alanda Hıristiyan kimliği sergilemelerine rağmen özel hayatlarında Yahudiliğin inanç ve ibadet prensiplerine bağlı kalmaya çalışan çift kültürlü insanlara verilen bir isimdir.

İspanyol kültür havzasında doğan ve daha sonra İspanya ve Portekiz’in yanı sıra Amerika’daki İspanya sömürgelerinde de görülen Marranoluk, İtalya, Hollanda ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinde ve hatta Osmanlı Devleti’nde de var olmuştur. Bu makalede Marranoluğun doğuşu ve tarihsel gelişimi özetlenecek ve daha sonra Marrano kimliği ve temel dini inançları üzerinde durulacaktır.

Hakim Katolik İspanyol kültürü tarafından Yahudi asıllı Yeni – Hıristiyanları (*cris-taos novos*) tanımlamak için kullanılan Marrano kelimesi taşıdığı olumsuz ve aşağılayıcı vurguya rağmen<sup>1</sup> akademik kullanımda yaygınlık kazanmış ve konuyla ilgilenen bilim adamları tarafından kullanılmıştır.<sup>2</sup> Dolayısıyla bu çalışmada Katolikliğe dönen Yahudilerden gizlice Yahudilik prensiplerine göre hayatlarını sürdürenler için, herhangi bir değer yargısı kastedilmeksizin, Marrano ismi kullanılacaktır. Marranolar kendilerini İbranice “zorla din değiştirenler” anlamına gelen *Anusim* olarak isimlendirmektedirler. Bu isimlendirme Marranoların yaşamak zorunda kaldıkları Yahudi ve Hıristiyan karışımı bir hayat içinde kendilerini algılayış biçimlerini ifade etmektedir. Bununla beraber konuyla ilgili bazı yazarların Marrano yerine *crypto-Jew* (“gizli Yahudi”) (Gitlitz, 1996) veya *converso* (“din değiştirmiş”) (Yovel, 1998) kavramlarını tercih ettiği de kaydedilmelidir.

## İspanya’da Yahudilik

Orta Çağ’da İspanya önemli bir Yahudi yerleşim merkezi idi. Yahudiler için İspanya, hem sosyo-ekonomik hem de kültürel olarak büyük başarılar kaydettikleri bir bölge olmuştur. Yahudi mistik geleneği ve felsefe okulu olgunluk dönemi ürünlerini İspanya’da vermiştir. Pek çok Yahudi bu bölgedeki devletlerin üst düzey yönetimine yükselmiş ve saray çevrelerinde etkili olmuştur. Özellikle Müslümanların yönetimindeki İspanya’da Yahudiler *altın çağı* yaşamışlardır.<sup>3</sup>

Müslüman Endülüs hükümdarlarının Yahudilere yaklaşımı genellikle İslamın Ehl-i Kitap anlayışı çerçevesinde olmuştur. Müstakil bir Yahudi devletin mevcut olmaması ve Yahudilerin Müslüman idareye sadık kalması onların siyasi bir tehdit olarak

- 1) Marrano kelimesinin kökeni kesin olarak bilinmemektedir. Martin A. Cohen (2007: 559) kelimenin muhtemel kökeni hakkındaki çeşitli rivayetleri vermektedir. Yaygın olan kanaate göre *marrano* İspanyolca’da ‘domuz’ manasına gelmektedir ve gizlice Yahudiliğe bağlılığını devam ettiren Katolikleri aşağılamak için kullanılmıştır.
- 2) Marranoluk hakkında ilk çalışmalardan birinin sahibi olan saygın Yahudi tarihçi Cecil Roth kitabına isim olarak *A History of the Marranos*’u uygun görmüştür. Heinrich Graetz de *History of the Jews* isimli eserinde Marrano terimini kullanmaktadır.
- 3) Yahudilerin Müslüman ve Hıristiyan yönetimler altında yaşama şartlarının mukayeseli bir incelemesi için bkz. Cohen (1994).

algılanmamasına ve dolayısıyla geniş siyasi ve ekonomik imkanların onlara açılmasına sebep olmuştur. İslam tarihinde Müslüman hakimiyetinde yaşayan gayr-i Müslimlere yönelik baskıcı politikaların uygulandığı dönemler olmuştur. Ancak bunların hiç birinde Yahudiler diğerlerinden ayrı olarak özel hedef seçilmemiştir (Cohen, 1994: 163 – 169).

Engizisyon öncesi dönemde, İberya yarımadasında, Hıristiyan krallıkların Yahudilere yaklaşımı Müslüman yönetimlerin Hıristiyanlar karşısında aldığı yenilgiler ve bunun sonucu İberya yarımadasında Hıristiyan krallıkların yükselişi ile önemli ölçüde değişmiştir. Hıristiyanlık merkezli yeni bir milliyetçiliğin doğuşu, Hıristiyan olmayanlara karşı tahammülsüzlük, salgın hastalıklar, sosyal ve ekonomik krizler İspanya’da yaşayan Müslüman ve Yahudi azınlıklara karşı siyasi otorite destekli bir halk hareketinin başlamasına neden olmuştur.

Bu toplumsal tepkinin bir sonucu olarak azınlık dinlerine mensup kişilere sosyal ve siyasal hayatta yükselmenin yolları kapanmıştır. Resmen ifade edilmemekle birlikte toplumsal hayatta söz sahibi olmak, devlette üst düzey görevler almak için Hıristiyan olmak ön şart haline gelmiştir. Yahudiliğe mensup olmaktan kaynaklanan dezavantajlardan kurtulup Hıristiyan halkla eşit haklara sahip hale gelmek ve devlet kademelerinde görev alabilmek ihtimali bu dönemde din değiştirmeyi teşvik eder bir rol oynamıştır (Ben – Sasson, 1976: 569). Bu durum mevcudu korumaya ve dinden dönenleri geri kazanmaya çalışan Yahudi cemaatlerin ileri gelenlerini bir açmazla karşı karşıya bırakmıştır. Din değiştirenlere hoşgörü ile mi yaklaşmalı yoksa onları dinlerine ihanet etmiş sayıp dışlamalı mı sorusu problemin özünü teşkil etmekteydi.

15. yüzyılın ortalarında Cezayir’de yaşayan Rabbi Shamah ben Shlomo Duran zorla din değiştirenlerin İsrail’in bir parçası olmaya devam ettiği görüşündedir (Edwards, 1994:69). Ona göre zorla din değiştirenler hukuki açıdan Yahudi sayılırlar. Yahudilikten döndükten sonra doğan çocukları da aynı statüdedir.

Yahudilerin 1492’de İspanya’dan sürülmesinden sonra Selanikli Rabbi Shmuel de Medina, zorla din değiştirenleri, günahkar da olsalar, İsrailoğullarından saymaktadır (Edwards, 1994: 69 – 70). Fakat zorla din değiştirdikten sonra Tora’dan uzaklaşıp gönüllü olarak Hıristiyan adetlerini uygulamaya devam eden kişinin *gentileden* daha aşağı olduğunu da ifade etmektedir.

Marranolarla birlikte ortaya çıkan yeni durum Yahudiler açısından olduğu kadar Hıristiyanlar için de sorun oluşturmaktaydı. Her ne kadar Hıristiyan inancı yaygınlaşmış görünse de Hıristiyanlığı yeni kabul edenlerin samimiyeti tartışma konusuydu. Belli ölçüde Hıristiyan din adamlarının da sorumlu olduğu bu yeni durumda kimin samimi kimin iki yüzlü davrandığına karar vermek zordu. Bu bağlamda İspanya’da Yeni – Hıristiyan (*cristaos novos*) terimi gündeme gelmiş ve ‘saf kan’ (*Limpieza de sangre*) tartışmaları başlamıştır (Ben – Sasson, 1976: 586; Alpert, 2001: 13).

Yahudilikten Hıristiyanlığa dönen bazı önemli şahsiyetlerin de mevcut misyoner faaliyetlerine katılmasıyla din değiştirme hareketi hızlanmıştır. 1321’de Hıristiyanlığı kabul edip Alfonso de Valladolid adını alan Burgos’lu Yahudi doktor Abner “Rabbin Savaşları” isimli İbranice bir kitap yazdı. Bu ve benzer kitaplarla Yahudiler arasında din değiştirmeyi

teşvik etti (Baer, 2001: 329). Burgos hahambaşı Solomon ha-Levi, 1389'da Pablo de Santa Maria adını alarak Hıristiyanlığı kabul etti ve pek çok kişinin din değiştirmesine aracı oldu. Bu faaliyetlerinden dolayı Burgos'a piskopos olarak atandı (Gitlitz, 1996: 5).

İspanya'nın çeşitli bölgelerindeki ekonomik ve sosyal sorunlar özellikle yönetimin zayıf olduğu dönemlerde Yahudi karşıtı halk hareketlerinin doğmasına sebep olmuştur. Sevilla'da 1378'de popüler din adamı Ferran Martinez'in Yahudi aleyhtarı vaazlar vermeye başlaması İspanya Yahudileri için yeni ve zor bir dönemin başlangıcı oldu. Kral I. Juan'ın 1390'da ölümü ve yerine henüz çocuk yaşta olan III. Enrique'in geçmesi üzerine ortaya çıkan yönetim boşluğu Ferran Martinez'in görüşlerinin halk arasında daha da yayılmasına imkan tanımıştır. 1391'deki Yahudi karşıtı halk hareketi, Sevilla Yahudi cemaatinde terör estirmiş, mallar yağmalanmış, kadınlara tecavüz edilmiş, insanlar öldürülmüş ve binalar yakılmıştır. Kendini kurtarmak isteyen pekçok Yahudi, Hıristiyanlığı kabul etmeyi bir kurtuluş yolu olarak görmüştür (Gitlitz, 1996: 5 – 6; Ben – Sasson, 1976: 568 – 569).

Sevilla'daki olaylar İspanya'nın diğer şehirlerine de yayılmıştır. Bu dönemde toplumun her katmanından pek çok Yahudi, Hıristiyanlığı kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu tarihten sonra 1492'de İspanya'dan topluca ihraç edilene kadar İspanya Yahudileri sürekli artan baskı ve zulümlere maruz kalmışlardır.

15. yüzyılın ilk çeyreğinde İspanya'da Hıristiyanlarla Yahudiler arasında dini konularda münazaralar başlamıştı. Bu münazaralarda aslen Burgos hahambaşı olan Pablo de Santa Maria ve ikna edici tatlı üslubuyla Vincent Ferrer belirleyici rol oynamış ve pek çok Yahudinin Hıristiyanlığı kabul etmesine yola açmıştır. 1413 – 1414 yıllarında Tortosa'da cereyan eden tartışmanın sonucunda pek çok ileri gelen Yahudi vaftiz olmayı kabul etmiştir (Gitlitz, 1996: 11; Ben – Sasson, 1976: 587).

Her ne kadar Kilise zaman zaman yaptığı açıklamalarla Yahudilerin din değiştirmeye zorlanmalarını gerektiğini belirtse de (Edwards, 1994: 34 – 35), İspanyol hükümdarlar azınlıklar için hayatı zorlaştırıcı kanunlar çıkartarak din değiştirmeyi aktif olarak teşvik etmişlerdir (Ben – Sasson, 1976: 584 – 585).

1480'de İspanya'da engizisyonun kurulması yeni kimlikleriyle nisbeten rahat bir hayat sürdüren Marranolar için acı sonuçlara yol açmıştır. Hıristiyanlığın içinde hereetik düşünceleri ortadan kaldırmayı hedefleyen engizisyon için Marranolar potansiyel muhatap haline gelmişlerdir. Şeklen de olsa Hıristiyanlığı kabul ettikleri için, Katolik Kilisesinin öğretisini tam olarak özümsemedikleri şahitlerle tesbit edilen Marranolar, engizisyon mahkemelerinde çeşitli baskı ve işkencelere maruz kalmışlardır.

İspanya engizisyonu, her ne kadar Papa IV. Sixtus'un izni ile kurulmuş olsa da mahkeme üyeleri İspanya kralı Ferdinand tarafından tayin edilmişti. Dominikan rahip Tomas de Torquemada'nın yönettiği İspanya engizisyonu tavizsiz tavrıyla şöhret kazanmıştı.<sup>4</sup>

4) İspanya engizisyonu üzerine detaylı bilgi için bkz. Baer (2001); Baron (1969); Gitlitz (1996: 18 – 25); Ben – Sasson (1976: 588 – 590); Graetz (1946: c. 5, 308 – 333); Latourette (1975: 657 – 659).

Yeni – Hıristiyanların Katolik öğretisini bütünüyle benimsememiş olmasında Yahudilerle olan eski ilişkilerini devam ettirmelerinin önemli bir rolü olduğu açıktır. Torquemada, bu bağı sona erdirmek için Toledo’lu rabbileri Yahudi ibadetlerini sürdüren Yeni – Hıristiyanları ihbar edeceklerine ve onların aleyhine şahitlik yapmayı reddeden Yahudileri afaroz edeceklerine yemin etmeye zorladı (Graetz, 1946: 335 – 336).

Yahudilerle Yeni – Hıristiyanların arasındaki ilişki 1492’de Yahudilerin İspanya’dan sürgün edilmesi ile büyük ölçüde kesilmiştir. Marranolar artık Yahudi geleneğini öğrenecekleri din adamlarından, çocuklarını sünnet ettirecekleri sünnetçilerden, koşer et satın alacakları kasaplardan, kısaca onların Yahudilikle temasını sağlayan ana kanallardan mahrum kaldılar.

Kral Ferdinand ve Kraliçe İsabella tarafından ilan edilen “Yahudilerin İspanya’dan İhraç Fermanı”, bu sürgünün Yahudilerle Yeni – Hıristiyanların ilişkisini kesmek ve onların etkisini kırmak amacıyla çıkarıldığını açıkça ifade etmektedir (Edwards, 1994: 49 – 52):

Krallığımızda, çoğunlukla Yahudilerin Hıristiyanlarla iletişimi nedeniyle Yahudileşmiş ve kutsal Katolik inancımızdan sapmış bazı kötü Hıristiyanların var olduğunu gayet iyi bilmektesiniz. Bu problemin çözülmesi için, Toledo’da 1480’de oluşturduğumuz mecliste krallığımızdaki bütün yerleşim birimlerinde Yahudilerin yerleşim yerlerinin ayrılmasını emrettik.

1492’den sonraki dönem Marranolar için Yahudiliğin etkisinin azaldığı ve Katolik İspanyol kültürü içinde asimilasyonun hızlandığı bir devre olmuştur. Marranolar giderek artan asimilasyona rağmen nesilden nesile belli gelenekleri nakletmeyi başarmış ve Katoliklik içinde tam asimilasyona uzun süre direnmiştir.

Marranoların varlıklarını günümüze kadar devam ettirip ettirmedikleri bir tartışma konusudur. Günümüzde özellikle Latin Amerika’da ve ABD’deki Hispanik kökenli insanlar arasında ailesinden Marrano geleneklerini öğrendiğini söyleyen kişiler çıkmaktadır. İnternetin yaygın olarak kullanımı sonucu benzer tecrübeyi yaşayan insanlar birbirleriyle haberleşmekte ve görüş alışverişinde bulunmaktadırlar. İsrail’de *Casa – Shalom* (<http://www.casa-shalom.com>) ismi altında bir Marrano araştırma enstitüsü de hem Marrano kültürü üzerine tarihi araştırma yapmakta hem de yaşayan Marrano cemaatlere ulaşım onlara Yahudiliğe dönme konusunda rehberlik hizmeti vermektedir.

### **Marrano Kimliği**

Hem teolojik hem de pratik alanlarda birbirinden büyük farklılıklar arzeden Yahudilik ve Hıristiyanlık Marrano kimliğini oluşturan temel öğelerden ikisidir. Marrano toplumsal hayatında Katolikliğe sadakatini ispat etmek için haç taşımak, kiliseye gitmek, çocuğunu vaftiz ettirmek gibi Hıristiyanlığın dışı yansıyan yönlerini istisnasız yerine getirmek durumundadır. Öte yandan Hıristiyanlığı kabulü bu dinin diğerine üstünlüğüne ikna olması temeline dayanmadığı için Marrano, Yahudiliğe kalbi bir bağlılık hissetmektedir.

Marrano, şartlar elverdiği ölçüde özel hayatında Yahudiliğin gereklerini yerine getirmeye çalışır. Mesela Yahudiliğin yiyeceklerle ilgili kurallarını evde uygulamaya çalışır, cuma akşamları evde kandil yakar ve *şabatı* karşılar, kutsal gün ve bayramları evde kutlar, dualarını mümkün mertebe Yahudi geleneğine uygun yapmaya özen gösterirdi (Roth, 2001: 365 – 366).

Bu durum Marranoyu toplumsal baskı ile akli ve vicdani bağlılık arasında bir sentez üretmeye ve ikili bir hayat sürdürmeye zorlamıştır. Harici şartların değişmesiyle Marrano hayat tarzındaki Yahudi ve Hıristiyan unsurların ağırlığı da değişmiştir, ilk nesil Marranolarm nisbeten rahat bir hayat sürmesine karşın sonraki nesiller, özellikle İspanya engizisyonunun kurulmasından sonra büyük baskılarla karşılaşmıştır.

İlk dönem Marranoların pek çoğu için Katolik olmak şekli bir formaliteden öte gitmemiştir. İsteyenler Yahudi sinagoglarındaki ibadetlere katılıyor ve Yahudi cemaatiyle ilişkilerini koruyabiliyordu. Çocuklarını sünnet ettirmek, Yahudiliğin yiyeceklerle ilgili kurallarını gözetmek, kutsal günleri Yahudilerle beraber kutlamak Marranolar arasında yaygın uygulamalardı (Roth, 2001: 178). İspanya’da engizisyonun kuruluşu ile başlayan dönemde Marranolar giderek artan bir oranda Yahudilik dini prensipleriyle ve Yahudi cemaatiyle ilişkilerini azaltmaya mecbur kalmışlardır. Bu dönemde İspanyol toplumundaki Eski – Hıristiyan ve Yeni – Hıristiyan kutuplaşması zirveye ulaşmıştı. Engizisyon mahkemelerinin prosedürü insanları dini gerekçelerle birbirinin aleyhine şahitlik yapmaya teşvik etmiş; bu da çoğu zaman fertlerin özel hayatlarının meraklı gözler tarafından ihlal edilmesi sonucunu doğurmuştur. Engizisyon kayıtlarında hizmetçilerin efendiler aleyhine veya komşuların komşular aleyhine şahitlik yapması sıkça rastlanan olaylardır. Hatta Yahudilerin Marranolar aleyhine yalancı şahitlik yaptıkları da olmuştur (Roth, 2002: 215).

Marranolar üzerinde artan toplumsal baskılar onların oruç ve bireysel olarak dua etmek gibi Yahudiliğin daha az gözle görülür olan ibadet şekillerine sarılmalarına yol açmıştır. Yahudilikte gayet önemli addedilen fakat dışardan gözlenmesi mümkün olan *şabat*, *Purim*, *Roş ha-Şana* ve diğer kutsal gün kutlamaları yerine dini açıdan daha az öneme haiz olmakla beraber dışarıdan gözlemlenmesi mümkün olmayan pratikler önem kazanmıştır. Bunun tipik bir örneği olarak Yahudiliğini gizleyerek Ahaşveros’un sarayında bir yer edinip dindaşlarına yardım eden ve Marranoların kendileri ile özdeşleştirdikleri Kitab – 1 Mukaddes kahramanlarından Ester adına tutulan oruç zikredilebilir (Roth, 2001: 186).

Marranoların dini inanç ve pratik açısından homojen bir topluluk olduğu söylenemez. Çok farklı sebeplerden dolayı Hıristiyanlığa geçen Marranolar, hayat tarzı, Yahudilik ve Hıristiyanlık dinlerine bakış açısı itibarı ile büyük farklılıklar arzeder. Hıristiyanlığı sadece resmi bir vaftiz töreni ile sınırlı gören ve hayatını mümkün olduğunca Yahudilik kurallarına göre düzenlemeye çalışan bir uçtan, Yahudi geçmişinin tüm izlerini silmeye çalışan ve Hıristiyan toplum içerisinde asimile olmaya can atan diğer uca kadar çok geniş bir dini yelpazeyi temsil eden Marrano bireyler olmuştur.

Hernando de Pulgar 15. yüzyılın sonuna doğru Marranoların dini hayatını şöyle anlatır (Gitlitz, 1996: 84):

Onlar her ne kadar *şabbatı* kutlasalar ve Yahudi oruçlarını tutsalar da, onlar ne her *şabbatı* kutlar ne de oruç günlerinin hepsinde oruç tutarlar. Bir ibadeti yerine getirirler diğerini ihmal ederlerdi. Dolayısıyla onlar her iki hukuka da sadık davranmıyordu. Bazı durumlarda koca, bazı Yahudi ibadetlerini yaparken karısının iyi bir Hıristiyan olması veya çocuklarından biri iyi bir Hıristiyan iken diğerinin Yahudi inançlarına sahip olması mümkündü. Tek bir aile içinde birbirinden gizli muhtelif inançlar var olabiliyordu.

Hıristiyanlığı benimseyen ve gereklerini yerine getirmeye çalışan Marranolar hem içinde yaşadıkları toplumu hem de kendi vicdanlarını ikna etmekte zorluklarla karşılaşılıyordu. İlk nesil Marranolardan olan Anton de Montoro'nun kraliçe İsabella'ya hitaben yazdığı şiirde bu psikolojik ve toplumsal sıkıntıların izlerini görmek mümkündür:

Ey mahzun, kırgın elbise satıcısı  
Üzüntünü hissetmiyorsun kendin bile!  
İşte yetmiş yaşındasın  
Ve daima (Bakire Meryem'e) şöyle dedin:  
“Sen tertemiz ve lekesiz kaldın.”  
Ve hiç bir zaman Yaratıcı'ya yemin etmedin.

*Credoyu* ezbere okurum,  
Yağlı domuz eti dolu kaplara taparım,  
Tuzlanmış domuz etini yarı pişmiş severim,  
Ayine katılır; istavroz çıkarırım,  
Kutsal sulara dokunarak.  
Ve asla yok edemem,  
Bu *confeso* izlerini.  
Dizlerim bükülmüş,  
Büyük bir huşu içinde  
Kutsal günlerde  
Elimde tesbih dua ederim,  
Çile'yi terennüm ederek,  
Tanrı – İnsan'a tapınırım  
En yüce rabbim olarak.  
Fakat kabahatimin izleri sebebiyle  
Silemem namımı:  
“Fahişenin oğlu, yaşlı Yahudi” (Yovel, 1998, 5 – 6).

Tıpkı bir Hıristiyan gibi Meryem'e hürmet gösterip Hıristiyan inanç esaslarından oluşan *credoyu* ezbere okuyan, domuz eti yemekten zevk alan, kilisede ayine katılıp

geleneğe uygun olarak istavroz çıkaran Montoro, geçmişinden gelen Yahudilikle ilişkisini kesememekten muzdariptir. Yahudiler Meryem'in bakireliği ile alay eder, Hıristiyanların aksine araya herhangi bir aziz koymadan Tanrı'ya direkt olarak hitap eder, domuz eti yemekten kaçınırlar ve İsa'yı herhangi bir insan olarak değerlendirirler. Montoro özellikle bu hususlarda Katolik geleneğini takip eden biri olduğunu vurgulayarak Yahudilikten ne kadar uzak olduğunu ifade etmektedir. Bütün bu şekli farklılıklara rağmen Montoro kendisine vurulan Marrano damgasından kurtulamamaktan şikayetçidir.

### **Marrano Dini İnançları**

Çeşitli dış etkenlerle Katolik inancını benimseyip vaftiz olan Marranolar ve onların neslinden gelenler, içinde yaşadıkları siyasi, sosyal ve dini şartlara göre değişen ölçülerde atalarının dini olan Yahudilikten çeşitli dini inanç ve ibadetleri muhafaza etmişlerdir.

Marranolar tarafından korunan bu Yahudilik kökenli inanç ve pratikler, içinde yaşadıkları coğrafi bölge ve kültürel çevrenin etkisiyle farklılıklar arzeder. Fakat bu, Marranoların inanç ve ibadetleri hakkında bazı karakteristik özelliklerin tesbit edilmesine engel değildir.

Kendi kimliklerini oluşturabilmek için Marranolar, kabul ettikleri Katolikliğin temel öğretilerine karşı kendi atalarının dini olan Yahudiliğin bakışını yansıtan alternatif bir inanç sistemi geliştirmişlerdir. Kendini öncelikli olarak Yahudi olarak gören Marranolarda şu beş prensibe bağlılık yaygın bir tutum olarak gözlenmektedir (Gitlitz, 1996: 100 vd.).

#### **1. Tanrı Birdir**

Monoteist bir din olan Yahudiliğin temel prensipleri olan ve Kitab – 1 Mukaddes'in Çıkış kitabında zikredilen On Emir'in ilk ikisi Tanrı'nın tek oluşu hakkındadır (Çıkış, 20: 2 – 3). Marranolar her ne kadar Katolikliğin teslis inancını kabule zorlanmışlarsa da çeşitli münasebetlerle teslisi anlaşılmaz bulduklarını ve Tanrı'nın tek olduğuna inandıklarını ifade etmişlerdir.

Engizisyon kayıtlarında sıkça Marranoların teslisi kabul etmeyip tek bir Tanrı'ya inanmakla suçlandıkları görülmektedir (Bodian, 2007: 74, 129, 132). Yeni – Hıristiyanlardan Yahudi geleneğine bağlı olanların Tanrı için İspanyolca'da yaygın olarak kullanılan çoğul şeklindeki *Dios* yerine tekil olan *El – Dio*'yu tercih ettikleri yaygın olarak bilinmektedir. Marranoları eleştiren bazı şairler, onların *Dios* yerine *El – Dio*'ya ibadet ettiklerini vurgulayarak onların samimi Katolik olmadığını ifade etmişlerdir (Gitlitz, 1996: 102; Yovel, 1998: 25).

#### **2. Mesih**

Yahudilik kuvvetli bir mesihçi geleneğe sahip bir dindir. Yahudiliğin, gelecek olan Mesihle ilgili öğretileri tarih boyunca çeşitli mesihçi hareketlerin doğuşuna ve Mesih oldukları iddiasında bazı kişilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Özellikle Yahudilerin baskılara maruz kaldığı dönemlerde Mesihle ilgili beklentiler yaygınlık kazanmıştır.

Hıristiyan öğretisine göre beklenen Mesih İsa'dır. Fakat Yahudiler İsa'nın mesihliğini reddederler. Onlara göre Mesih henüz gelmemiştir. Dolayısıyla Mesihin kimliği konusu Yahudilerle Hıristiyanlar arasında önemli bir ihtilaf noktasıdır.

Marranolar içinde yaşadıkları baskı ve korku ortamından onları kurtaracak bir Mesih beklentisine her zaman sahip olmuşlardır. Hıristiyanlığın İsa'da vücut bulan Mesih anlayışından çok Yahudiliğin 'Beklenen Mesih' anlayışı onların ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Katolik Hıristiyan öğretisine göre Marranoların Mesihi beklmeleri here-tik bir düşünceydi ve bu nedenle engizisyonda Marranolar Mesihi beklemek suçundan yargılanmışlardır (Edwards, 1996: 57 – 60).

### 3. Bireysel Kurtuluş

Yahudi kutsal metinlerinde ölüm sonrası hayat ve öte dünya konuları çok az yer tutar. Dolayısıyla ölüm ötesi, Yahudi teolojisinde sınırlı öneme sahip tali bir mevzu olarak görülmüştür. Yahudi geleneğine göre Musa'nın şeriatının emirleri herhangi bir karşılık beklemeden yerine getirilmelidir (Gitlitz, 1996: 110).

Diğer yandan Orta Çağ Hıristiyanlığı bireysel kurtuluşa ve ölüm ötesi dünyaya özel vurgu yapmaktaydı. Hıristiyanlığın bireysel kurtuluş düşüncesi ile Yahudiliğin Musa'nın şeriatının uygulanması hakkındaki görüşlerinden bir sentez yapan Marranolar 'bireysel kurtuluş' için 'Musa'nın hukukunun uygulanması' gerektiği inancını geliştirmişlerdir (Bodian, 2007: 74 - 75, 83 – 84, 91 – 93; Roth, 2002: 238, 250, 268).

### 4. Yahudi Azizler

Orta Çağ Hıristiyan dünyasında azizler, saygı duyulan ve dualarda Tanrı'ya aracılık yapmaları için isimleri zikredilen kişilerdi (Hinnels, 1988: 280). Hıristiyan dini hayatında azizlerin önemli yerine karşılık Yahudilikte 'aziz' yaygın olarak kullanılan bir kavram değildi. Yahudiler daha çok Kitab – 1 Mukaddes'te ismi geçen şahıslara saygı gösterir ve onların hatıralarını yaşatırlar. Marranolar, Katolik Hıristiyanlığın aziz kavramını Yahudilikteki Kitab – 1 Mukaddes kahramanları için kullanarak bir sentez gerçekleştirmişlerdir. Bunun sonucu olarak Hıristiyan toplumda azizlere nisbet edilen olağanüstü işler ve onlara gösterilen özel saygı Marranolar tarafından Musa, Ester ve Eyub gibi Kitab – 1 Mukaddes şahsiyetlerine atfedilmiştir (Bodian, 2007: 67; Alpert, 2001: 75).

### 5. Yahudilik ile Hıristiyanlığın Mukayesesi

Yahudilik ile onun içinden doğmuş bir din olan Hıristiyanlık ilk dönemlerden beri birbirlerine karşı üstünlük iddiasında bulunmuşlardır. Fakat İspanya'da Yahudilere karşı başlayan toplumsal ve dini hareket boyunca Hıristiyanlığın çeşitli yönlerden üstünlüğü dile getirilmiştir. Marranolar daima Yahudilik ile Katolikliği mukayese etmişler ve eski dinlerinin üstün olduğu görüşünü korumuşlardır. Büyük bir toplumsal baskı olmadığı için ilk nesil Marranolar bu görüşlerini nisbeten rahatlıkla ifade ederken engizisyon sonrası dönemde Yahudiliğin üstünlüğünü dile getirmek daha tehlikeli sonuçlar doğurur hale gelmiştir. Marranoların zaman içerisinde asimile olmasıyla, Yahudiliğin üstün olduğu fi-kri yerini, her iki dinin de doğru olduğu ve bağlılarını kurtuluşa erdireceği şeklinde daha

az iddialı bir görüşe bırakmıştır. Bunun sonucu olarak engizisyon mahkemelerinde her iki dini de uygulamaya çalıştığını söyleyen Pedro Besant, Catalina de Rojas ve Dr. Perianez de Mesa benzeri Marrano kökenli kişiler toplumda yaygınlaşmaya başlamıştır (Gitlitz, 1996: 122 – 123).

### Sonuç

Marranoları siyasi ve sosyo – ekonomik baskı ile din değiştirmeye zorlayan İspanyol otoriteler hesap etmedikleri bir sosyal olgu ile karşılaşmışlardır. Yahudilerin Hıristiyanlığa girmesi İspanya’da Katolik inancının güçlenmesi ve yaygınlaşmasından çok ikili bir hayat yaşayan yeni bir sınıfın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu insanlar izole bir halde kendi aralarında yaşamamış, İspanyol toplumunun çeşitli katmanlarıyla ilişki halinde olmuş ve karşılıklı etkileşmişlerdir. Tek bir din çerçevesinde bir toplum oluşturmayı planlayan Kilise ve monarşi kimin ne olduğunu herkesin bildiği bir durumdan kimin hangi inanca sahip olduğu kesin olarak bilinmeyen ve toplumun önemli bir kesiminin potansiyel suçlu haline geldiği heterojen bir hale gelmesine sebep olmuştur. Bu durumun toplumda açtığı yaraları sarmak, dini istikrarı tesis etmek ve toplumsal huzura kavuşmak için engizisyon mahkemesi kurulmuştur.

İki kimlikli bir hayat yaşamak durumunda kalan Marranolar kendi öz kültürleri ve benimsedikleri yeni kültürlerinden bir sentez kültür oluşturmuşlardır. Bu iki kültürlülük post – koloniyel bir tanımlama ile Marrano kimliğine *hybrid* bir karakter vermektedir.<sup>5</sup> Katolikliği kabul ettikten sonra Marranolar, geleneksel Yahudi hayat tarzından önemli derecede farklı bir dini gelenek oluşturmuşlardır. Bu gelenekte Yahudiliğin yanı sıra azımsanamayacak ölçüde Hıristiyan unsurlar da yer almaktadır. Bu haliyle ne tam Hıristiyan ne de tam Yahudi olarak nitelendirilemeyen Marrano geleneği bu iki farklı kültürün bir sentezinden oluşan melez bir kültür olarak ortaya çıkmıştır.

### Kaynakça

- Alpert, Michael (2001). *Crypto – Judaism and the Spanish Inquisition*. London: Palgrave.
- Baer, Yitzhak (2001). *A History of the Jews in Christian Spain*. Illinois: Varda Books.
- Bakhtin, M. M. (1981). *The Dialogic Imagination*. Austin: University of Texas Press.
- Baron S. (1969). *A Social and Religious History of Jews*. Philadelphia: Jewish Publication Society.
- Ben – Sasson, H. H. (1976). “The Middle Ages”, *A History of Jewish People*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Bhabha, Homi (1994). *The Location of Culture*. London: Routledge.

5) Aslında biyolojik bir kavram olan *hybrid*’in post-koloniyel kültürel araştırmalarda kullanımı için bkz. Bakhtin (1981); Bhabha (1994); Spivak (1987).

- Bodian, Miriam (2007). *Dying in the Law of Moses: Crypto-Jewish Martyrdom in the Iberian World*. Bloomington: Indiana University Press.
- Cohen, Mark R. (1994). *Under Crescent and Cross: The Jews in the Middle Ages*. Princeton: Princeton University Press.
- Cohen, Martin A. (2007). "Marrano". F. Skolnik (Ed.) *Encyclopaedia Judaica*. (c. 13, s. 559.), Detroit: Thomson Gale.
- Gitlitz, David M. (1996). *Secrecy and Deceit: The Religion of the Crypto-Jews*. Philadelphia: Jewish Publication Society.
- Graetz, Heinrich (1946). *History of the Jews*. Philadelphia: Jewish Publication Society.
- Hinnells, J. R. (Ed.). (1988). *The Penguin Dictionary of Religions*. London: Penguin.
- Edwards, John (1994). *The Jews in Western Europe 1400-1600*. Manchester: Manchester University Press.
- Latourette, K. S. (1975). *A History of Christianity*. New York: Harper San Francisco.
- Roth, Cecil (2001). *A History of the Marranos*. Illinois: Varda Books.
- Roth, Norman (2002). *Conversos, Inquisition, and the Expulsion of the Jews from Spain*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Spivak, G. C. (1987). *In Other Worlds: Essays in Cultural Politics*. London: Routledge.
- Yovel, Yirmiyahu (1998). "Converso Dualities in the First Generation: The Candoneiros". *Jewish Social Studies*, 4(3), 1 – 28.